

**HOTĂRÎREA PLENULUI
CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA**

**Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești
a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune**

nr.13 din 03.10.2005

Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.5, pag.4

* * *

Succesiunea constituie una din modalitățile de dobândire a dreptului de proprietate prevăzute de alin.(2) art.320 Cod Civil, care include transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane fizice, juridice sau stat și reprezintă una dintre cele mai importante instituții ale legislației civile. Prin prisma acestui fapt, materia moștenirii necesită a fi analizată în legătură indispensabilă cu dreptul de proprietate. Acest drept este garantat de art.46 din Constituție, protejat de art.1 al Protocolului nr.1 adițional al Convenției Europene a Drepturilor Omului, fenomen reiterat de alin.(2) art.316 Cod Civil.

Generalizarea practicii aplicării de către instanțele judecătorești a dispozițiilor legale, care au ca obiect reglementarea relațiilor privind succesiunea, a demonstrat că instanțele aplică în majoritatea cazurilor corect legislația la soluționarea acestor categorii de cauze. Concomitent, unele instanțe comit erori esențiale la prelungirea termenului de acceptare a moștenirii, la partajul bunurilor succesoriale, la declararea nulității testamentului etc.

În scopul eliminării deficiențelor din practica examinării cauzelor privind succesiunea, în baza lit.e) art.2, lit.c) art.16 din Legea nr.789-XIII din 28.03.1996 cu privire la Curtea Supremă de Justiție și a art.17 C.P.C., Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova

EXPLICĂ:

1. Se atenționează că raporturile succesoriale sînt guvernate de legea în vigoare la data deschiderii moștenirii.

Astfel, dacă cel ce a lăsat moștenirea a decedat pînă la punerea în aplicare a noului Cod civil, atunci se vor aplica deplin prevederile Codului civil în redacția din 1964, iar începînd cu 12 iunie 2003 (data punerii în aplicare a noului Cod) se vor aplica prevederile noului Cod civil.

În cazul în care, de exemplu, moștenirea s-a deschis la 20.03.2003, iar moștenitorul, nereușind să accepte moștenirea, a decedat după intrarea în vigoare a noului cod, transmisia succesorală se va determina conform normelor noului Cod civil.

În privința testamentelor întocmite pînă la intrarea în vigoare a noului Cod civil, se aplică regulile cu privire la valabilitatea testamentului și a actelor juridice în vigoare la data întocmirii testamentului. Astfel, în cazul unui litigiu cu privire la valabilitatea testamentului, întocmit pînă la 12.06.2003, se vor aplica prevederile cu privire la valabilitatea testamentelor și a actelor juridice, care au fost stabilite prin Codul civil din 1964.

Dat fiind faptul că legea anterioară recunoștea doar testamentul autentic și testamentul asimilat celui autentic, testamentele întocmite pînă la 12.06.2003, în altă formă decît autentică sau asimilată celei autentice, adică olograf sau mistic, nu au valoare juridică.

Atunci cînd în raporturile juridice cu element de extraneitate privind succesiunea obiectul material îl formează bunurile mobile, ele sînt determinate de legea pe al cărui teritoriu cel ce a lăsat moștenirea a avut ultimul domiciliu permanent, iar în privința bunurilor imobile este aplicabilă legislația țării pe al cărei teritoriul se află bunul.

Concomitent se atenționează că, prin tratate încheiate între Republica Moldova și alte țări privind asistența juridică și relațiile în materie civilă, legea aplicabilă raporturilor succesoriale poate fi determinată și de alte criterii. Spre exemplu, potrivit art.37 pct.1) din Tratatului încheiat

între Republica Moldova și Ucraina privind asistența juridică și relațiile juridice în materie civilă și penală, "raporturile juridice în domeniul succesiunii asupra bunurilor mobiliare se reglementează de legislația acelei Părți Contractante, al cărei cetățean a fost reclamatul în momentul decesului".

În cazul testamentului cu element de extraneitate sînt aplicabile oricare dintre următoarele legi:

- a) legea națională a testatorului;
- b) legea domiciliului acestuia;
- c) legea locului unde a fost întocmit, modificat sau revocat testamentul;
- d) legea locului unde se află imobilul ce constituie obiectul succesiunii testamentare;
- e) legea instanței de judecată sau a organului care îndeplinește procedura de transmitere a patrimoniului succesoral (art.1623 din Codul civil).

2. Potrivit art.1432 din Codul civil, prin moștenire se înțelege transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate (cel care a lăsat moștenirea) către una sau mai multe persoane în viață (persoane fizice, persoane juridice sau stat).

Alineatul (2) al art.1432 din Codul civil stabilește caracterile juridice ale transmisiunii succesoriale, și anume: este o transmisiune pentru cauză de moarte, universală, unitară și indivizibilă, caractere care deosebesc moștenirea de celelalte moduri de transmitere a drepturilor și a obligațiilor civile.

Transmiterea moștenirii este o transmisiune pentru cauză de moarte, deoarece se produce numai în urma și prin efectul morții fizice constatate sau prin hotărîre judecătorească de declarare a morții persoanei fizice.

Transmiterea moștenirii este o transmisiune universală dat fiind faptul că obiectul transmisiunii succesoriale, cu excepția legatului, îl formează patrimoniul persoanei fizice decedate, adică totalitatea drepturilor (activul succesoral) și obligațiilor (pasivul succesoral), care au valoare economică și au aparținut celui ce lasă moștenirea la momentul decesului. Nu se transmit prin moștenire drepturile și obligațiile nepatrimoniale care poartă caracter personal și care pot aparține doar celui ce a lăsat moștenirea, precum și drepturile și obligațiile prevăzute de contract sau de lege, care sunt valabile numai în timpul vieții celui ce a lăsat moștenirea și care se sting la decesul lui (art.1446 din Codul civil).

Transmiterea moștenirii este o transmisiune unitară, deoarece toate drepturile și obligațiile celui ce a lăsat moștenirea se transmit în temeiul aceluiași norme juridice, fără a se face deosebire între bunurile succesoriale după natura, proveniența și originea lor sau după modalitățile de care este afectat dreptul de proprietate asupra lor.

Transmisiunea succesorală este indivizibilă în sensul că acceptarea sau renunțarea la moștenire are un caracter indivizibil, neputînd avea ca obiect numai o parte din moștenire. Prin urmare, un moștenitor nu poate să accepte numai parțial sau să renunțe doar la o parte din moștenire (art.1527 Cod civil). Însă, în cazul cînd succesorul este chemat la moștenirea mai multor cote succesoriale în diferite temeuri, el poate accepta o cotă și renunța la altă cotă (art.1528 din Codul civil).

3. Moștenirea poate fi de două feluri: testamentară și legală.

Moștenirea este testamentară în cazul în care transmisiunea moștenirii are loc în virtutea voinței celui ce a lăsat moștenirea, manifestată prin testament.

Moștenirea este legală în cazul în care transmiterea patrimoniului succesoral sau a unei fracțiuni din patrimoniu are loc în temeiul legii.

Se atenționează că o persoană poate avea vocație succesorală atît testamentară, cît și legală.

4. Potrivit art.1440 din Codul civil, moștenirea se deschide în urma decesului persoanei fizice sau declarării morții ei de către instanța de judecată.

Reieșind din sensul alin.(2) al art.1440 din Codul civil, deschiderea moștenirii coincide cu momentul morții celui care lasă moștenirea, iar momentul morții se stabilește după ziua calendaristică și chiar ora sau minutul survenirii ei.

Dovada decesului se face, după caz, prin certificatul de deces sau prin hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă, care cuprinde și data stabilită de judecată ca fiind aceea a morții.

În cazul în care persoana interesată consideră că în registrele de stare civilă au fost admise inexactități cu privire la data decesului, ea va putea înainta o acțiune privind constatarea inexactității înscrisurilor în registrele de stare civilă în ordinea procedurii speciale, stabilite în cap.XXXIII din Codul de procedură civilă.

Cererea de declarare a decesului la o anumită dată și în anumite împrejurări, de asemenea, se examinează în ordinea procedurii speciale, potrivit capitolului XXVII din Codul de procedură civilă.

Dovada morții, inclusiv ora și minutul, adică momentul morții, poate fi făcută prin orice mijloace de probă.

Dacă cel declarat mort este în viață, la cererea persoanei interesate, instanța de judecată va anula hotărârea de declarare a morții în baza art.53 alin.(1) Cod civil. Cererea se examinează în ordinea procedurii speciale stabilite de capitolul XXVII din Codul de procedură civilă, în cadrul aceluiași dosar dacă acesta se păstrează în arhiva instanței (art.301 CPC).

5. În situația în care două sau mai multe persoane cu vocație succesorală reciprocă sau unilaterală au decedat în circumstanțe datorită cărora nu se poate stabili dacă una a supraviețuit alteia, se prezumă că ele au murit concomitent, moștenirea fiind culeasă de moștenitorii proprii ai fiecărui (art.1441 din Codul civil).

Trebuie făcută distincție între comorienți și codecedați. Astfel, comorienți sunt persoanele care, având vocație succesorală una față de cealaltă, decedează în aceeași împrejurare (catastrofă rutieră, aeriană, feroviară, cutremur etc.) fără a se putea constata dacă una a supraviețuit celeilalte, considerându-se că ele au decedat simultan, iar codecedații sunt persoanele fizice care au decedat în același timp, fără a se putea stabili ordinea deceselor, și care nu sunt comorienți (de exemplu, unul din soți a decedat din cauza bolii în spital, iar celălalt într-un accident rutier). Consecința prevăzută de art.1441 din Codul civil survine și în cazul declarării de către instanța de judecată a decesului câtorva persoane în urma dispariției fără veste în aceleași circumstanțe. În acest caz, nu are importanță momentul intrării în vigoare a hotărârilor declarative de moarte (art.1422 din Codul civil).

6. Potrivit art.1443 din Codul civil, locul deschiderii succesiunii, de regulă, este ultimul domiciliu al celui care a lăsat moștenirea.

Domiciliu este considerat locul unde persoana fizică își are locuința principală sau statornică.

Persoana al cărei domiciliu nu va putea fi stabilit cu certitudine se va considera domiciliată la locul reședinței sale, care cuprinde locul unde își are locuința temporară sau secundară (art.30 din Codul civil).

Domiciliul persoanei minore sau al persoanei lipsite de capacitate de exercițiu se va determina conform art.31 din Codul civil.

Dovada ultimului domiciliu se va face prin orice mijloc legal de probă, iar instanța competentă va fi cea din raza ultimului domiciliu.

Dacă domiciliul defunctului nu poate fi stabilit, atunci locul deschiderii succesiunii va fi considerat locul aflării bunurilor succesoriale, iar dacă bunurile se află în diferite locuri, cel al deschiderii succesiunii va fi considerat locul unde se află partea cea mai valoroasă a bunurilor imobile. Dacă nu există bunuri imobile, se consideră locul unde se află partea principală ca valoare a bunurilor mobile (art.1443 Cod civil).

7. Decăderea din dreptul la succesiune constituie o sancțiune care constă în impedimentul realizării vocației succesoriale a anumitor persoane, care au săvârșit infracțiuni intenționate împotriva celui ce a lăsat moștenirea sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe a celui ce a lăsat moștenirea, exprimate în testament.

Sancțiunea nedemnității poate fi aplicată moștenitorilor legali, inclusiv moștenitorilor rezervatari și moștenitorilor testamentari.

Constituie circumstanțe care justifică decăderea din dreptul de a succede:

- comiterea intenționată a unei infracțiuni sau a unei fapte amorale împotriva ultimei voințe a celui ce a lăsat moștenirea, exprimate în testament;

- punerea intenționată de piedici în calea realizării ultimei voințe a celui care a lăsat moștenirea, fapt prin care s-a contribuit la chemarea la succesiune a persoanei executante a impedimentelor, a persoanelor apropiate acesteia, sau la majorarea cotei succesoriale a acestora (art.1434 alin.(1) lit.a), b) din Codul civil).

Prin urmare, pot fi excluși de la moștenire, ca nedemni, moștenitorii care prin sentință definitivă sunt condamnați pentru săvârșirea intenționată a unei infracțiuni împotriva celui ce a lăsat moștenirea în scopul de a veni la succesiune, iar fapta amorală împotriva ultimei voințe, exprimate în testament, trebuie constatată prin hotărîre judecătorească definitivă.

Persoanele, care au săvârșit infracțiuni premeditate împotriva celui ce a lăsat moștenirea sau a succesorilor acestuia din alte motive (de exemplu: răzbunare, gelozie etc.) sau infracțiuni din imprudență, nu pot fi recunoscute nedemne.

Acțiunile persoanelor care nu au atins vârsta de 14 ani, precum și a persoanelor declarate incapabile prin hotărîre judecătorească definitivă, nu pot fi considerate intenționate și, prin urmare, acestea nu pot fi decăzute din dreptul de a succede.

Părinții decăzuți din drepturile părintești care nu sînt restabiliți în aceste drepturi la momentul deschiderii succesiunii, precum și părinții sau copiii maturi care s-au eschivat cu rea-credință de la executarea obligației de întreținere a celui ce a lăsat moștenirea nu pot fi succesori legali (alin.(2) art.1434 din Codul civil).

Acțiunea privind declararea nedemnității succesorului poate fi înaintată de orice persoană pentru care declararea nedemnității va produce efecte patrimoniale, inclusiv de creditorii celui ce a lăsat moștenirea, și se prescrie în termen de un an de la data deschiderii moștenirii (art.1438 din Codul civil).

În cazul constatării săvârșirii unei infracțiuni, termenul de prescripție va curge de la data rămîinerii definitive a sentinței de condamnare (art.272 alin.(1) din Codul civil).

Descendenții nedemnului nu pot veni la moștenire prin reprezentarea părintelui, ci numai în virtutea drepturilor lor proprii, în temeiul succesiunii testamentare.

Persoana culpabilă de săvârșirea faptelor, enumerate în art.1434 din Codul civil, poate fi absolvită de către cel care lasă moștenirea prin voința acestuia exprimată în testament (art.1436 din Codul civil). Astfel, în cazul în care testatorul, cunoscînd despre comiterea infracțiunii sau a faptei amorale împotriva ultimei sale voințe, va testa, totuși, bunurile sale acestei persoane, se va considera că l-a iertat, testamentul fiind valabil.

8. Persoana declarată decăzută din dreptul la succesiune va trebui să restituie tot ceea ce a primit în calitate de succesor, inclusiv fructele produse de bunurile primite, din momentul deschiderii succesiunii, (art.1437 Cod civil) celorlalți moștenitori proporțional cotelor ce le revin (art.1439 din Codul civil).

Actele juridice încheiate de către nedemn în privința bunurilor succesoriale pînă la decăderea din dreptul de moștenire sînt valabile, cu excepția actului de dispoziție încheiat cu un terț de rea-credință, inclusiv a contractului de donație. Prin urmare, moștenitorul nedemn va fi obligat să restituie moștenitorilor mijloacele bănești obținute din vînzarea bunurilor succesoriale.

9. Prin reglementarea moștenirii testamentare se recunoaște dreptul fiecărei persoane de a dispune liber pentru cauză de moarte, prin manifestarea ultimei voințe, de totalitatea bunurilor sale sau de o parte din ele (art.1449 Cod civil).

Moștenirea testamentară are prioritate față de moștenirea legală, ultima avînd doar o funcție de suplinire, normele ei fiind aplicabile în cazul în care persoana nu a dispus prin testament cu privire la bunurile sale sau o parte din ele au rămas netestate.

Libertatea persoanei de a dispune prin testament este limitată doar în partea în care se încalcă interesele categoriei de moștenitori, prevăzute la art.1505 Cod civil, materializată în rezerva succesorală, parte indispensabilă a succesiunii.

10. Testamentul este un act juridic solemn, unilateral, personal și revocabil, de aceea, sub sancțiunea nulității, nu poate fi întocmit prin reprezentare sau de către terț. Testatorul poate pune în seama terțelor persoane doar desemnarea executorului testamentar.

Reieșind din caracterul personal și unilateral al testamentului, se va declara nulă dispoziția testamentară întocmită de două sau mai multe persoane.

11. Pentru a avea calitatea de testator, persoana trebuie să dispună de capacitatea de exercițiu deplină (art.1449 alin.(2) CC, art.52 din Legea 1453/2002).

Minorul care a atins vârsta de 16 ani, poate avea calitatea de testator, doar dacă a dobândit capacitatea deplină de exercițiu prin căsătorie sau i-a fost atribuită prin hotărârea autorității tutelare sau hotărârea judecătorească (alin.(2) și (3) art.20 CC).

Persoana declarată incapabilă prin hotărâre judecătorească rămasă definitivă, în condițiile art.24 din Cod, nu poate dispune prin testament. De asemenea, persoana fizică limitată sau restrânsă în capacitate de exercițiu nu poate dispune prin testament personal și nici prin reprezentantul său legal, tutore sau curator.

Testamentul întocmit de o persoană incapabilă, de un minor sau de către o persoană limitată în capacitate de exercițiu va fi declarat nul.

12. Pentru validitatea testamentului, nu este suficient ca testatorul să aibă "de jure" capacitate deplină de exercițiu, fiind necesar a avea și responsabilitate în fapt, adică să poată să conștientizeze acțiunile sale, să le dirijeze, fiind în stare să aprecieze efectele juridice ale acțiunilor sale.

Persoana care nu poate aprecia efectele juridice ale manifestării sale de voință din cauza dereglărilor psihice, alienației sau debilității mintale, stării vremelnice de inconștiență, hipnozei, beției alcoolice, folosirii de stupefiante etc. nu poate dispune prin testament.

Împrejurarea că testatorul nu avea discernământ în momentul întocmirii testamentului se poate dovedi prin orice mijloc de probă, chiar dacă declarația de voință a fost cuprinsă într-un testament autentic. La examinarea unor astfel de pricini este necesar de a soluționa chestiunea cu privire la utilitatea dispunerii efectuării expertizei medico-legale sau psihiatrice post-mortem.

13. Persoana în favoarea căreia este întocmit un testament trebuie să fie determinată sau determinabilă la momentul deschiderii succesiunii.

Concomitent, din sensul art.1454 din Codul civil, rezultă că dacă testatorul prin testament nu a determinat concret persoana moștenitorului, dar a utilizat un diminutiv sau un supranume, care reflectă o anumită trăsătură a acestuia, a aspectului său exterior, psihic, a unei profesii sub care este cunoscut, testamentul este valabil. Însă, în cazul în care aceste caracteristici sînt proprii mai multor persoane și este imposibil de a stabili cui concret testatorul a avut intenția să transmită bunurile sale, potrivit prevederii legale menționate, moștenitori în cote-părți egale vor fi recunoscute toate aceste persoane.

14. Testatorul este în drept prin testament să substituie moștenitorul desemnat printr-un al doilea moștenitor, denumit substituit în baza temeiurilor prevăzute la art.1451 alin.(1) Cod civil, care admit substituirea primului succesori dacă acesta:

a) a decedat pînă la deschiderea moștenirii;

b) nu acceptă sau renunță la moștenire;

c) este privat de dreptul la moștenire ca succesori nedemn în temeiul art.1434 din Codul civil.

În cazul în care în testament nu este indicat în baza cărui din aceste temeiuri se admite substituirea, substitutul va avea vocație succesorală dacă se va afla în prezența vreunui temei prevăzut de art.1451 alin.(1) CC.

15. Dreptul testatorului de dezmoștenire este limitat doar în privința moștenitorilor de clasa I inapți de muncă, care dispun de dreptul la rezerva succesorală. Astfel, testatorul poate dezmoșteni acești moștenitori doar în limitele cotității disponibile, fără a atinge cota rezervei succesorale, stabilită prin art.1505 Cod Civil.

Spre deosebire de reglementările anterioare, testatorul în timpul vieții poate priva moștenitorii legali de cota din rezerva succesorală, dacă există temeiuri prevăzute în art.1434 din

Codul civil de a-i declara nedemni. În aceste cazuri, el poate înainta în instanța de judecată o acțiune de decădere a moștenitorului legal din dreptul la cotă din rezerva succesorală (art.1513 CC). Dacă testatorul decedează după depunerea cererii de chemare în judecată, potrivit art.70 din Codul de procedură civilă, se admite succesiunea în drepturi.

Se atenționează că moștenitorul legal dezmoștenit, prin dispoziție testamentară expresă sau prin hotărâre judecătorească definitivă, nu poate moșteni partea de bunuri rămasă netestată și nici cota-parte la care a renunțat moștenitorul testamentar (alin.(2) art.1455 Cod Civil). Însă, dacă moștenitorul legal a fost dezmoștenit numai de un anumit bun sau de o parte de bunuri, atunci partea de bunuri de care nu a fost dezmoștenit și care a rămas netestată poate fi moștenită de către acest moștenitor.

Moștenitorii legali dezmoșteniți pot avea calitatea de reclamanți în acțiunea de declarare a nulității testamentului prin care au fost dezmoșteniți, care se va examina potrivit regulilor generale.

16. În funcție de dorință sau de împrejurările în care se află testatorul, testamentul poate fi întocmit în una din următoarele forme: a) olograf; b) autentic și c) mistic. Prin lege sînt permise și alte forme de testamente, asimilate celor autentice (art.1459 CC).

Indiferent de forma juridică, testamentul necesită a fi întocmit cu respectarea condițiilor de valabilitate a actelor juridice, a regulilor comune tuturor formelor de testament, precum și a dispozițiilor legale specifice fiecărei forme testamentare.

Testamentele întocmite în una din formele legale au valoare juridică egală. Prin urmare, revocarea sau modificarea unui testament poate fi făcută prin orice forme testamentare stabilite de lege.

17. Potrivit art.1458 lit.a) din Codul civil, testamentul olograf este un testament scris în întregime personal, datat și semnat de mîna testatorului.

Scrierea trebuie realizată în întregime de către testator. Limba utilizată va fi una din limbile pe care le posedă testatorul, indiferent de felul caracterelor folosite: de mîna sau de tipar, indiferent de alfabet: latin, chirilic, sau alfabetul pentru orbi etc. Suportul material poate fi: hîrtie, pînză, lemn, piatră, sticlă etc. și cu orice instrument utilizat: creion, cerneală, pastă, vopsea, cărbune, cretă etc. Testamentul poate fi scris pe mai multe foi separate cu condiția ca filele, ce urmează să alcătuiască un singur testament, să nu suscite îndoieli în privința integrității acestuia. Nu este admisibilă dactilografierea sau tipărirea testamentului.

Dat fiind faptul că testamentul olograf nu este valabil decît dacă este scris în întregime, datat și semnat de mîna testatorului, orice mențiune (ștersătură, adăugire sau altă rectificare) făcută pe un asemenea testament, pentru a fi valabilă, trebuie să îndeplinească integral cerințele impuse de textul menționat. Modificările ulterioare, de asemenea, trebuie să fie scrise, semnate și datate de către testator.

Mențiunile sau modificările operate în conținutul testamentului de către terțe persoane sînt lovite de nulitate.

Datarea testamentului olograf cuprinde: anul, luna și ziua întocmirii lui. Lipsa datei va atrage nulitatea testamentului. Însă, dacă datarea este incompletă și poate fi stabilită, în condițiile legii, ziua cînd a fost întocmit și starea de capacitate a testatorului, testamentul este valabil. Sunt aplicabile testamentului olograf și prevederile art.1464 din Codul civil.

În lipsa semnăturii de pe testament, care certifică conținutul lui, acesta se va considera un simplu proiect de testament, care nu este producător de efecte juridice.

Din punctul de vedere al calității semnăturii, aceasta poate fi executată în diferite modalități, important fiind ca aceasta să permită identificarea autorului.

Testamentul olograf poate fi păstrat de către testator sau transmis spre păstrare notarului, potrivit art.77 din Legea 1453/2002.

18. Testatorul poate întocmi un testament mistic (secret), fără a permite altor persoane, inclusiv notarului, de a face cunoștință cu conținutul acestuia.

Testamentul mistic, ca și cel olograf, trebuie să fie scris, semnat și datat cu mîna testatorului, iar încălcarea acestor reguli atrage nulitatea testamentului. Testamentul strîns într-un

plic și sigilat se transmite notarului pentru aplicarea inscripției de autentificare. Dacă declarația că în plic este sigilat testamentul este falsă, testamentul se va considera nul.

Strângerea și sigilarea testamentului are drept scop asigurarea secretului testamentar și face imposibilă deschiderea plicului și substituirea testamentului cu alte testamente sau hîrtii.

Prin sigilare se înțelege lipirea plicului astfel încît să nu poată fi deschis, decît prin distrugerea lui.

Testamentul mistic, la fel ca și testamentul olograf, scris de către o altă persoană sau dactilografiat este lovit de nulitate absolută.

Testatorul va prezenta notarului plicul sigilat, declarînd că acesta conține testamentul său datat și sigilat. Dacă declarația sa este falsă, testamentul se va considera nul.

Notarul este obligat să respecte condițiile necesare pentru autentificarea actelor notariale, să verifice identitatea și capacitatea de exercițiu a persoanei (art.42-43 din Legea 1453/2002) și să aplice pe plic inscripția de autentificare, care va conține numele, prenumele, domiciliul, declarația, data și semnăturile testatorului și a notarului respectiv. Prezența martorilor la aplicarea inscripției de autentificare nu este necesară.

După aplicarea inscripției de autentificare, testamentul se restituie testatorului, iar ultimul poate să transmită testamentul spre păstrare notarului, conform art.77 din Legea 1453/2002.

19. Testamentul autentic este acel testament care este autentificat, în condițiile legii, de către organele competente. Conform art.3 din Legea nr.1453/2002, pe teritoriul țării testamentul poate fi autentificat de către notarii de stat, privați și alte persoane abilitate prin lege. Astfel, potrivit art.37 din legea menționată și lit.p) art.44 din Legea nr.123/2003, pot întocmi acte notariale, inclusiv autentifica testamente, secretarii consiliilor locale de nivelul întâi. Sunt competente să autentifice testamente și persoanele enumerate la art.1459 din Codul civil.

Testamentele cetățenilor Republicii Moldova aflați în străinătate pot fi autentificate de către consulii misiunilor diplomatice (alin.(1) art.3 din Legea 1453/2002).

20. Testamentele asimilate celor autentificate notarial pot fi autentificate de persoanele prevăzute de alin.(1) art.1459 din Codul civil, dacă testatorul se află în instituția respectivă. Lista persoanelor și a instituțiilor indicate este exhaustivă, nefiind susceptibilă de interpretare "in extenso".

Testamentul asimilat celui notarial autentificat se întocmește în formă scrisă, dar poate fi redactat de către testator sau de către o terță persoană, fără vicierea ultimei voințe a persoanei care testează. Sub sancțiunea nulității, testamentul trebuie semnat și datat de testator.

Deoarece acest testament este asimilat celui autentic, persoana ce-l autentifică este obligată să verifice identitatea, capacitatea de exercițiu și discernămîntul testatorului la momentul întocmirii. Testamentul trebuie să fie înregistrat în registrul de înregistrare a acțiunilor notariale al instanței respective, iar un exemplar al testamentului trebuie expediat cel tîrziu a doua zi după autentificare unuia dintre notarii din circumscripția locului întocmirii (alin.(2) art.1459 din Cod).

21. După cum s-a menționat, testamentul întocmit în orice formă stabilită de lege, pentru a fi valabil, trebuie să fie semnat de către testator. În cazul testamentului autentic sau testamentului asimilat celui autentic, se admite semnarea testamentului de către o terță persoană, dacă testatorul din cauza unei deficiențe fizice, bolii sau din alte motive întemeiate nu poate semna testamentul. În asemenea cazuri, testamentul poate fi semnat de terț în prezența notarului, testatorului și a cel puțin doi martori care, de asemenea, semnează testamentul, iar în testament se vor indica motivele în virtutea cărora testatorul nu a putut semna testamentul.

Dacă testatorul este nevăzător sau analfabet, lui i se va citi testamentul în prezența a doi martori, care, prin semnătură, vor confirma manifestarea de voință a testatorului, iar în cazul în care testatorul este surd, mut sau surdomut și analfabet, la întocmirea testamentului va participa un interpret special, care îi va explica testatorului conținutul testamentului, făcîndu-se în testament mențiunea respectivă.

Articolul 1462 din Codul civil stabilește cercul persoanelor care nu pot fi martori testamentari. Aceste persoane nu pot fi martori, cînd prezența martorilor este obligatorie, și nici nu pot semna testamentul în locul testatorului.

Faptul că testatorul a admis prezența persoanei în favoarea căreia se testează, la întocmirea testamentului, nu poate constitui temei de anulare a testamentului, dacă ea nu a semnat testamentul în locul testatorului sau în calitate de martor.

În cazul în care la întocmirea testamentului este obligatorie prezența martorilor, lipsa lor atrage nulitatea absolută a testamentului, iar dacă martorul nu corespunde cerințelor legii, această circumstanță poate servi ca temei pentru anularea testamentului.

Nu poate constitui motiv de anulare nici faptul că s-a aflat de existența și conținutul testamentului înainte de deschiderea succesiunii.

22. Principiul libertății testamentare și caracterul unilateral și personal al testamentului permit testatorului în orice moment să modifice sau să revoce testamentul fără a invoca temeiurile modificării sau revocării testamentului (art.1465 din Codul civil).

Revocarea sau modificarea testamentului se admite prin întocmirea unui nou testament, prin care testatorul stabilește și desemnează alți moștenitori sau dispune în alt mod de bunurile sale.

Testamentul întocmit posterior lipsește de efecte juridice testamentul întocmit anterior. Această regulă se referă la toate dispozițiile testamentare care contravin ultimei manifestări de voință, în ordine cronologică, iar dispozițiile testamentare care nu intră în contradicție cu noile dispoziții se vor menține în vigoare.

Testamentul primar revocat printr-un testament posterior nu poate fi restabilit, chiar dacă testamentul posterior a fost revocat prin depunerea unei cereri la notar (art.1466 CC).

În cazul în care testamentul întocmit ulterior va fi declarat nul, transmiterea moștenirii va avea loc în baza testamentului anterior.

Testamentul poate fi revocat sau modificat, de asemenea, prin depunerea unei cereri la notar (art.52 alin.(5) din Legea nr.1453/2003).

23. Se consideră revocare a testamentului olograf distrugerea testamentului prin nimicirea materială sau rupere.

Dacă este întocmit în mai multe exemplare, testamentul olograf se va considera revocat atunci când se vor distruge toate exemplarele.

Distrugerea testamentului olograf poate fi executată, de regulă, numai de către testator. Dacă testamentul a fost distrus de către o altă persoană cu știrea testatorului, acesta se va considera revocat.

În cazul în care testamentul olograf a fost distrus ori dosit fără știința testatorului sau după moartea acestuia, fie printr-un caz de forță majoră, moștenitorul testamentar sau legatarul va putea să dovedească prin orice mijloc de probă, inclusiv prin proba cu martori, existența și cuprinsul testamentului, faptul distrugerii, pierderii sau ascunderii și că acest act de ultimă voință întrunește cerințele de fond și de formă prevăzute de lege.

24. Testamentul întocmit cu respectarea tuturor condițiilor de fond și de formă și nerevocat poate să-și piardă puterea legală, fiind lipsit de efecte juridice, din cauze obiective intervenite ulterior întocmirii valabile a testamentului, străine voinței testatorului sau culpei sale și care fac imposibilă executarea testamentului în cazurile prevăzute la art.1468 lit.a), b) și d) din Codul civil.

Potrivit prevederilor lit.c) a art.1468 din Codul civil, testamentul poate să-și piardă puterea legală și prin voința testatorului în cazul înstrăinării de către testator a bunului testat.

Testamentul, potrivit prevederilor art.1468 lit.a) din Codul civil, devine caduc în cazul în care unica persoană în a cărei favoare a fost întocmit decedează înaintea testatorului, însă în cazul în care testamentul este întocmit sub condiție sau cu sarcină, el poate deveni caduc dacă moștenitorul a decedat după deschiderea moștenirii, nereușind să realizeze condiția sau sarcina sau nu a survenit evenimentul de care depindea transmiterea moștenirii.

Testamentul întocmit în favoarea unei persoane juridice va fi caduc dacă la data deschiderii moștenirii persoana juridică va fi desființată și radiată din Registrul de Stat.

Pentru ca testamentul să devină caduc, în temeiul lit.c) al art.1468 din Codul civil, bunul testat trebuie să dispară în întregime (modalitatea de dispariție nu are importanță). Dacă a

dispărut sau a fost distrus numai o parte a bunului, testamentul rămîne valabil, deoarece în acest caz se micșorează doar valoarea bunului, moștenitorul dispunînd de dreptul la rămășițele și accesoriile bunului.

Testamentul devine caduc în partea în care încalcă rezerva succesorală. Caducitatea testamentului nu survine dacă moștenitorii rezervatari au decedat pînă la deschiderea moștenirii, nu au acceptat sau au renunțat la ea sau au fost recunoscuți nedemni.

Dat fiind faptul că caducitatea testamentului operează de drept, ea nu urmează a fi contestată prin hotărîre judecătorească decît în caz de litigiu.

25. Testamentul fiind un act juridic, pentru validitatea sa trebuie să întrunească condițiile de fond cerute de lege pentru actul juridic, și anume: testatorul să aibă capacitate de a dispune de bunurile sale, manifestarea de voință să nu fi fost viciată de vreun viciu de consimțămînt și să fie fundamentată pe o cauză valabilă, morală și licită.

Testamentul întocmit cu încălcarea prevederilor legale privind condițiile de fond atrage nulitatea relativă, fiind aplicabile în acest sens prevederile Capitolului III, Cartea I din Codul civil.

Pentru validitate, testamentul trebuie să îndeplinească și condițiile de formă generale comune tuturor testamentelor, precum și condițiile speciale de formă, pentru fiecare tip de testament, în caz contrar testamentul poate fi declarat nul (alin.(3) art.1469 din Codul civil).

Dacă testamentul nu întrunește condițiile speciale de validitate a unei anumite forme legale, testamentul se va putea considera valid dacă va întruni condițiile unei alte forme de testament. Astfel, în cazul în care testamentul autentic sau mistic este întocmit cu vicierea formei necesare, acest fapt poate să nu atragă nulitatea, dacă ele vor îndeplini condițiile de formă ale testamentului olograf, fiind scris în întregime, datat și semnat de către testator.

26. Acțiunea privind declararea nulității testamentului poate fi înaintată în instanța de drept comun de către moștenitorii legali, inclusiv rezervatarii, moștenitorii testamentari, legatari, persoanele a căror bunuri au fost testate, alte persoane cărora li s-au lezat drepturile patrimoniale prin întocmirea testamentului.

Calitatea de pîrîți în aceste litigii o au persoanele în favoarea cărora a fost întocmit testamentul.

27. Declararea nulității testamentului poate fi invocată, potrivit art.1474 alin.(1) din Codul civil, în termen de un an de la data deschiderii moștenirii.

Testamentul poate fi declarat nul în baza temeiurilor generale de nulitate aplicabile actelor juridice, precum și în cazul încălcării condițiilor speciale de validitate a unei anumite forme de testament.

Acțiunea privind declararea nulității testamentului pe motiv că a fost testat bunul altuia, fiind de fapt o acțiune de revendicare, poate fi înaintată în termenul general de prescripție (art.1474 alin.(2) CC).

Succesorii, creditorii și alte persoane interesate pot invoca declararea nulității altor acte juridice încheiate pînă la deces între cel ce a lăsat moștenirea și terțe persoane pe calea acțiunii oblice (art.218 CC). Dacă nulitatea actului juridic este prescriptibilă, se aplică regulile generale de prescripție sau, după caz, termenele speciale de prescripție stabilite de art.233 din Codul civil.

28. În cazul în care se solicită declararea nulității testamentului pe temei că testamentul nu a fost semnat de către autor, nefiind incidente situațiile prevăzute de art.1460 și 1461 din Codul civil, se va dispune efectuarea unei expertize grafologice, avînd ca material de comparație actele existente la dosar, în privința cărora se cunoaște cu certitudine că au fost semnate de către persoana decedată.

29. Lipsa de discernămînt al testatorului poate fi dovedită prin orice mijloc de probă. Totuși, în cadrul judecării cauzei de declarare a nulității testamentului pe motivul lipsei discernămîntului, instanța judecătorească, la cererea părții interesate, va dispune efectuarea unei expertize psihiatrice post-mortem, în baza actelor existente.

Concluziile expertizei vor fi apreciate în mod coroborat, expertiza neavînd o valoare probantă prestabilă.

30. Dacă instanța de judecată admite acțiunea în anulare a testamentului, prin hotărîre va dispune și asupra nulității certificatului de moștenitor testamentar, acesta fiind un act subsecvent testamentului, existența căruia este condiționată de existența testamentului. Această problemă se soluționează chiar și în lipsa solicitării de către reclamant în cadrul cererii de chemare în judecată al acestui capăt de cerere.

31. Se atenționează instanțele judecătorești asupra faptului că normele de drept substanțial privind cazurile de constatare și declarare a nulității testamentului au caracter imperativ. Instanțele nu vor putea constata prin tranzacția de împăcare intervenită între părți considerarea testamentului sau a actului de renunțare ca fiind nul prin voința părților.

Dacă testamentul este întocmit sub condiție, iar moștenitorul sau legatarul nu poate executa condiția din motive de sănătate sau din alte motive mai presus de voința lui, atunci testamentul sau dispoziția pot fi declarate nule.

32. Pentru executarea dispozițiilor testamentare testatorul poate desemna prin testament unul sau mai mulți executori testamentari atît dintre moștenitori testamentari, cît și terțe persoane. Însă, în cazul desemnării unui terț în calitate de executor testamentar, va fi necesar acordul scris al acestuia, care se anexează la testament (art.1476 CC).

În cazul în care testatorul, prin dispoziție testamentară, nu a desemnat un executor testamentar, testamentul se execută de către moștenitorii testamentari (art.1475 Cod civil).

33. Dreptul executorului testamentar de a executa testamentul apare în momentul deschiderii succesiunii. Dacă executarea testamentului este pusă exclusiv în seama executorilor testamentari, atunci moștenitorii sunt înlăturați de la administrarea patrimoniului succesoral pînă la eliberarea certificatului de moștenitor (art.1480 din Cod), dacă din testament nu rezultă altfel. Înlăturarea executorului testamentar poate avea loc la cererea persoanei interesate, prin hotărîre judecătorească.

Executorul testamentar care acceptă executarea testamentului este obligat:

- să facă inventarierea bunurilor succesoriale și să asigure paza lor;
- să administreze patrimoniul succesoral;
- să execute dispozițiile testamentare în conformitate cu ultima voință a testatorului;
- să prezinte dări de seamă, la cererea moștenitorilor etc.

În scopul executării dispozițiilor testamentare, executorul testamentar poate urmări debitorii moștenirii și încasa creanțele sau revendica bunurile.

Executorul testamentar nu poate achita datoriile succesoriale dacă aceasta nu rezultă din testament sau nu este împuternicit de către moștenitori.

34. Executorul testamentar este responsabil pentru prejudiciul cauzat moștenitorilor în legătură cu executarea testamentului în cazul încălcării cu vinovăție a obligațiilor sale, precum și în cazul neîndeplinirii sau încălcării acestora din imprudență. El nu va răspunde pentru pierderea fortuită a bunurilor administrate.

Atunci cînd sînt desemnați mai mulți executori testamentari, aceștia vor răspunde solidar, cu excepția cazului în care au fost repartizate atribuțiile fiecăruia dintre executori.

Dispoziția testamentară de eliberare de răspundere a executorilor testamentari pentru prejudiciile cauzate este nulă, dat fiind faptul că art.1485 Cod civil, în mod imperativ, stabilește că executorul testamentar poartă răspundere pentru prejudiciile cauzate moștenitorilor, dacă se abat intenționat sau din imprudență de la îndeplinirea obligațiilor încredințate prin testament.

35. Legatul este dispoziția testamentară prin care autorul însarcinează unul sau mai mulți moștenitori testamentari să transmită uneia sau mai multor persoane, care nu au calitatea de succesori, anumite avantaje patrimoniale (art.1486 Cod civil).

Pot fi obligați la executarea legatului doar moștenitorii testamentari și nicidecum persoanele terțe sau moștenitorii legali.

Dacă moștenitorul testamentar are în același timp și vocație succesorală legală, dar renunță la moștenirea testamentară, acesta va fi degrevat de obligația de a executa dispoziția conținută în legat.

Legatul se execută în limitele valorii bunurilor testate care au rămas după achitarea datoriilor defunctului și după excluderea din patrimoniu a cotei părți rezervate.

36. Reieșind din sensul art.1487 și 1488 din Codul civil, obiect al legatului pot constitui:

- unul sau mai multe bunuri determinate sau determinabile, cu condiția să constituie o masă succesorală, care poate fi transmisă moștenitorilor testamentari;

- unul sau mai multe obiecte, care nu fac parte din masa succesorală, pe care moștenitorul testamentar este obligat să le dobândească și să le transmită legatarului în proprietate, în cazul în care testatorul a legat un bun de gen nedeterminat, moștenitorul va cumpăra și transmite un bun de calitate mijlocie, dacă testatorul nu a determinat persoana în drept să aleagă;

- o creanță pe care testatorul o are împotriva unui terț și alte drepturi patrimoniale, cum ar fi dreptul de proprietate intelectuală, dreptul asupra unor dividende, recolte viitoare, alte beneficii etc.;

- iertarea unor datorii ale legatarului,

- efectuarea în beneficiul legatarului a unor plăți periodice;

- drepturile reale, cum ar fi; uzufructul, uzul, abitația etc.;

- îndeplinirea unei munci, prestarea unor servicii etc. Spre exemplu, obligarea moștenitorului testamentar să prelucreze terenul legatarului, să repare un automobil, să plătească datoria acestuia față de un terț etc.

37. În cazul în care persoanei i-a fost testat un anumit bun determinat sau determinabil, această persoană va fi recunoscută legatar, dacă din sensul dispoziției testamentare nu rezultă că persoana a fost numită ca moștenitor. La judecarea litigiului cu privire la stabilirea modului de transmitere a bunului, atunci când autorul nu a indicat în testament dacă bunul se transmite ca moștenire sau sub formă de legat, instanța va ține cont de intenția testatorului și de valoarea bunului, luându-se în considerație faptul că valoarea legatului nu poate depăși valoarea masei succesoriale ce revine moștenitorilor testamentari.

38. Testatorul poate dispune de dreptul de a obliga pe moștenitorul căruia i-a testat o casă de locuit sau un oarecare alt imobil cu destinație de locuință să acorde altei persoane dreptul de abitație viageră sau pe o anumită perioadă de timp în acest imobil sau în una din porțiunile sale (art.1488 Cod civil).

Astfel, prin dispoziția testamentară respectivă, moștenitorului i se va transmite proprietatea nudă, iar legatarului - dreptul de abitație sau de uz temporar sau viager. La expirarea termenului sau la decesul legatarului, dreptul de proprietate a moștenitorului se va degreva de această sarcină.

Acestor raporturi li se vor aplica normele de drept comun în materia uzufructului și a dreptului de uz și abitație (Titlul VI, cap.I și II, Cartea a II-a a Codului Civil), cu excepțiile prevăzute de art.1489 din Codul civil.

Astfel, legatarul nu poate înstrăina, transmite prin succesiune, închiria, arenda bunul care face obiectul dreptului de abitație. El suportă toate cheltuielile de cultură sau întreținere proporțional părții de care se folosește, dacă din testament nu rezultă altfel (art.424-427 din Codul civil).

Spre deosebire de prevederile alin.(2) art.422 din Codul civil care permit titularului dreptului de abitație să locuiască în locuință împreună cu membrii familiei sale, în cazul instituirii dreptului de abitație prin legat, membrii familiei legatarului nu pot locui împreună cu el, cu excepția cazurilor când prin testament va fi instituit acest drept (art.1489 alin.(2) din Codul civil).

Moștenitorul dispune de dreptul de a înstrăina imobilul, cu menținerea dreptului de abitație a legatarului.

39. Legatarul nu are calitatea de moștenitor și de aceea nu va răspunde în fața creditorilor pentru datoriile defunctului (art.1495 Cod civil).

În situația în care persoana este desemnată atât în calitate de moștenitor, cât și în calitate de legatar, ea devine responsabilă pentru datoriile celui ce a lăsat moștenirea, cu excepția situației în care persoana renunță la moștenire, în condițiile art.1496 din Codul civil.

40. Legatarul nu este obligat să accepte legatul în termen de 6 luni de la deschiderea moștenirii. Aceasta însă nu înseamnă că dreptul de a pretinde legatul de la cei obligați la plata sau transmiterea legatului nu este supus prescripției. Astfel, legatarul trebuie să ceară de la executorul testamentar sau moștenitorii testamentari transmiterea legatului în termen de 6 luni de la data deschiderii moștenirii, dacă din testament nu rezultă altfel (art.1492 Cod civil).

În cazul în care testamentul instituie un termen sau o condiție suspensivă, dreptul de a cere transmiterea legatului se va naște reieșind din regulile dreptului comun, privind actele juridice afectate de modalități (Cap.IV, Titlul III, Cartea I din Codul civil).

Dacă moștenitorul refuză să transmită legatul, dreptul de a cere legatul se realizează prin acțiune în revendicare, care se prescrie în termen de trei ani.

Prin urmare, în caz de litigiu, legatarul, prin orice mijloc de probă, trebuie să dovedească că a cerut predarea legatului în termen de 6 luni de la data deschiderii moștenirii (art.1414, 1481 CC).

41. Moștenirea legală intervine în cazul în care cel ce a lăsat moștenirea:

- nu a lăsat nici un testament;
- a fost declarată nulitatea testamentului;
- succesorul testamentar este codecedat sau comorient cu testatorul;
- succesorul testamentar este nedemn (art.1499 Cod civil).

Potrivit art.1500 din Codul civil, sînt considerați moștenitori cu vocație succesorală legală rudele în limitele graduale legale și soțul supraviețuitor. Nu se încadrează în această categorie rudele prin afinitate (alianță).

Constatarea vocației succesorale legale și a cotelor aferente se va face în baza principiului priorității clasei superioare de moștenitori și a principiului egalității cotelor în cadrul aceleiași clase. Calitatea de rudă sau soț se examinează în raport cu data decesului persoanei succedate.

Potrivit principiului priorității clasei de moștenitori, moștenitorii din clasele inferioare vor veni la moștenire numai în cazul inexistenței, renunțării, declarării nedemnității sau dezmoștenirii succesorilor din clasele superioare, în ordinea stabilită de art.1500 Cod civil.

Conform principiului proximității gradului de rudenie între succesorii din cadrul aceleiași clase, rudele mai apropiate în grad înlătură de la moștenire pe rudele mai îndepărtate în grad. Acest principiu este incident numai în privința ascendenților ordinari (ex. bunicul înlătură străbunicul etc.). Astfel, vocația succesorală concretizată intervine în dependență de apropierea gradului de rudenie față de cel ce lasă moștenirea.

Din rațiunea alin.(1) al art.1500 din Codul civil, se poate desprinde principiul egalității cotelor aferente moștenitorilor din cadrul aceluiasi grad de rudenie. Astfel, dacă la moștenire sunt chemate două sau mai multe rude din cadrul aceleiași clase și al aceluiasi grad, moștenirea se va împărți în cote-părți egale.

42. Se explică faptul că, la calificarea calității de moștenitor legal, e necesar a se ține seama de următoarele aspecte:

- persoana concepută la momentul deschiderii succesiunii se va considera moștenitor cu condiția că se va naște viu, indiferent de faptul că ulterior a decedat și indiferent de termenul în care s-a aflat în viață (art.18 alin.(3) CC). Se va considera concepută, în sensul acestei explicații, persoana născută în cel mult 300 de zile de la data deschiderii succesiunii, probabilitate legală de concepțiune stabilită de art.47 alin.(3) Codul familiei;

- copiii defunctului care au fost înfiați după decesul părintelui lor de către o altă persoană nu pierd dreptul la cota succesorală, iar minorii care au fost înfiați în timpul vieții autorului succesiunii pierd dreptul la moștenirea averii părintelui și a celorlalte rude ale lui, deoarece prin înfiere s-au întrerupt relațiile patrimoniale între părintele natural și copil;

- declararea nulității căsătoriei nu produce consecințe juridice asupra copiilor rezultați din căsătoria respectivă, iar aceștia vor fi considerați copii de căsătorie cu toate drepturile aferente acestora, chiar dacă căsătoria a fost fictivă, iar ambii soți au fost de rea-credință la încheierea ei;

- descendenții din afara căsătoriei au aceeași situație juridică cu cei rezultați din căsătorie, cu condiția ca paternitatea lor în persoana celui succedat să fie stabilită în mod legal;

- în mod analogic cu explicația de la subpunctul anterior, vor succeda și ascendenții privilegiați pe descendenții lor în cazul declarării nulității căsătoriei;

+ calitatea de colateral privilegiat este asimilată atât de frații și surorile din aceeași căsătorie a părinților, din căsătorii diferite, cât și din afara căsătoriei sau deveniți prin înfiere.

43. Dacă calitatea de moștenitor legal nu poate fi dedusă cu claritate din actele de stare civilă, atunci ea poate fi recunoscută de ceilalți moștenitori.

Dovada calității de moștenitori, dacă nu se contestă filiația, se poate face cu alte mijloace de probă legală, decât actele de stare civilă.

În cazul în care moștenitorii legali nu recunosc calitatea de moștenitor a unei persoane, atunci ea poate fi constatată printr-o hotărîre judecătorească în ordinea procedurii speciale (cap.XXIV din Codul de procedură civilă).

44. Soțul supraviețuitor poate avea vocație succesorală dacă la data deschiderii moștenirii avea această calitate, adică căsătoria este încheiată la organele de stat de stare civilă.

Dacă soții cu cel puțin trei ani înainte de deschiderea moștenirii s-au despărțit în fapt, indiferent dacă au partajat sau nu bunurile proprietate comună în devălmășie, soțul supraviețuitor este privat de dreptul la succesiune (art.1502 Cod civil).

În caz de litigiu, acest fapt poate fi constat prin orice mijloace de probă prin hotărîre judecătorească.

Soțul supraviețuitor poate pierde calitatea de succesori dacă există motive pentru declararea nulității căsătoriei și cel ce a lăsat moștenirea pînă la deces a înaintat în acest sens o acțiune în instanța de judecată (art.1503 Cod civil).

Privarea nu acționează atunci cînd căsătoria a încetat de drept, fostul soț neavînd vocația succesorală.

Se atenționează că, potrivit art.39 alin.(1) din Codul familiei, în cazul desfacerii căsătoriei la oficiul de stare civilă, aceasta încetează din ziua înregistrării divorțului, iar în cazul desfacerii căsătoriei pe cale judecătorească - din ziua cînd hotărîrea instanței judecătorești a rămas definitivă, iar potrivit art.166 alin.(6) din Codul familiei, căsătoria desfăcută pe cale judecătorească pînă la intrarea în vigoare (24.04.2001) a acestui cod se consideră desfăcută de la data înregistrării divorțului la oficiul de stare civilă.

45. Instituția reprezentării se admite dacă cel reprezentat a decedat pînă la deschiderea moștenirii în privința următorilor moștenitori:

- descendenților copiilor defunctului nelimitat;

- în linie colaterală pentru descendenții fraților și surorilor defunctului pînă la al IV-lea grad inclusiv (nepoți și strănepoți de la frate și soră);

- în linie colaterală pentru descendenții mătușilor și unchilor defunctului pînă la al IV-lea grad inclusiv (veri primari).

Dat fiind faptul că persoanele susceptibile de a reprezenta sunt reglementate în mod expres și limitativ de art.1500 alin.(3) din Codul civil, iar normele juridice care reglementează această instituție sunt imperative, nu este posibilă modificarea regulilor reprezentării prin voința defunctului sau a reprezentanților.

Unul din efectele reprezentării este că reprezentantul va culege partea din moștenire care s-ar fi cuvenit persoanei reprezentate, dacă ar fi fost în viață. Copiii nedemului nu pot veni la moștenire prin reprezentare.

46. Spre deosebire de reprezentare, care poate avea loc în cazul în care moștenitorul a decedat pînă la deschiderea moștenirii, transmisiunea succesorală se admite în cazul în care moștenitorul legal a decedat după deschiderea moștenirii și pînă la acceptarea moștenirii (art.1523 Cod civil). În ultimul caz succesori moștenitorului decedat trebuie să accepte moștenirea în termenul rămas pînă la expirarea termenului de acceptare, iar dacă acest termen este mai mic de 3 luni - se prelungește pînă la trei luni.

47. Rezerva succesorală este acea parte din patrimoniul celui ce lasă moștenirea ce i se cuvine unei categorii de succesori prevăzuți de art.1505 din Codul civil și care au dreptul la ea în virtutea legii, în mod imperativ și independent de voința liberală a testatorului, exprimată în

timpul vieții prin dispozițiile testamentare pentru cauză de moarte. Prin existența moștenitorilor rezervatari, se vor supune reducăiunii, în măsura în care se încalcă partea rezervată, numai actele de dispoziție testamentare, nu și cele de dispoziție între vii, indiferent de felul acestora cu titlu gratuit sau oneros.

Fiind un drept, și nu o obligație, al persoanelor stabilite prin efectul legii, această posibilitate legală se supune termenului de acceptare prevăzut de art.1517 din Codul civil, astfel că imperativitatea se referă la limitarea voinței testatorului, dar nu la obligativitatea transmiterii cotei rezervate către persoana îndreptățită cu abstractizarea voinței acestuia de a moșteni.

48. Pentru recunoașterea calității de moștenitor rezervatar persoana trebuie să aibă calitatea de moștenitor de clasa întâi și să fie inaptă de muncă la data deschiderii succesiunii.

Sînt inapte de muncă persoanele care au atins vârsta de pensionare pentru limita de vîrstă, invalizii de gradul 1, 2 și 3, inclusiv invalizii din copilărie, indiferent de faptul dacă le este stabilită pensia pentru limită de vîrstă sau invaliditate, precum și copiii pînă la împlinirea vârstei de 18 ani.

Incapacitatea de muncă se va dovedi prin carnetul de invaliditate, carnetul de pensionar și certificatul de naștere pentru dovedirea minorității sau atingerii vârstei de pensionare pentru limită de vîrstă. Faptul că persoana inaptă de muncă nu a fost întreținută de către defunct, se afla în altă localitate sau țară nu are importanță pentru a recunoaște persoana respectivă ca moștenitor rezervatar.

Cota din rezerva succesorală constituie o doime din cota ce s-ar fi convenit fiecărui succesor legal în caz de succesiune legală (art.1505 Cod civil).

49. Moștenitorul rezervatar poate fi decăzut din dreptul la rezerva succesorală, în condițiile prevăzute de art.1434 din Codul civil.

Testatorul în timpul vieții sale dispune de dreptul de a priva moștenitorul legal de cota din rezerva succesorală, prin înaintarea unei acțiuni în acest sens, în temeiul art.1513 Cod civil.

50. Moștenitorul rezervatar poate accepta sau renunța la cota din rezerva succesorală în termen de 6 luni de la data deschiderii succesiunii (art.1517, 1526 CC).

Dacă moștenitorul rezervatar a decedat după deschiderea moștenirii și pînă la expirarea termenului de acceptare a moștenirii și dacă nu a renunțat la cota din rezerva succesorală și nici nu a fost recunoscut moștenitor nedemn, atunci acest drept, potrivit art.1506 CC, este transmisibil succesorilor săi în condițiile art.1523 Cod civil.

51. La judecarea litigiului apărut în legătură cu determinarea cotei rezervei succesorală, se vor lua în considerație următoarele aspecte:

- dreptul la cota din rezerva succesorală nu depinde de consimțămîntul altor moștenitori;
- cota se va determina în funcție de întregul patrimoniu succesoral, inclusiv de bunurile dispuse pentru îndeplinirea legatului;
- dacă există mai mulți moștenitori, se vor lua în considerație toți moștenitorii legali chemați la moștenire, dacă nu ar fi existat testamentul, iar moștenitorii testamentari nu se vor lua în considerație dacă nu sînt în același timp și moștenitori legali;
- cota disponibilă se ajustează în măsura în care încalcă rezerva succesorală și în mod proporțional pentru toți destinatarii;
- dreptul la cotă din rezerva succesorală nu este condiționat de traiul în comun anterior cu defunctul și de administrarea gospodăriei comune cu a lui.

52. În cazul în care succesorului rezervatar i-au fost testate bunuri în mărime mai mică decît jumătate din averea pe care ar fi primit-o în caz de moștenire legală, iar acesta se adresează cu cerere despre ajustarea averii moștenite la mărimea acestei cote, instanța va stabili diferența de valoare dintre bunurile testate și o jumătate din bunurile care ar fi fost succedate în caz de moștenire legală și va atribui acest quantum moștenitorului rezervatar sub forma unei sulte valorice naturale sau bănești (art.1511 Cod civil).

Se atenționează că moștenitorul rezervatar nu poate fi concomitent și legatar. Astfel, în temeiul art.1509 din Codul civil, el va putea pretinde la rezerva succesorală dacă va renunța la

legat. În cazul în care el nu va renunța la legat, valoarea legatului se va include în cota din rezerva succesorală.

53. Persoanele care au vocație la moștenire (moștenitorii legali și testamentari) dobândesc calitate de moștenitori prin acceptarea moștenirii (art.1516 Cod civil).

Acceptarea moștenirii se face prin depunerea unei declarații la notarul de la locul deschiderii moștenirii sau prin intrarea în posesiunea patrimoniului succesoral.

Dacă succesorul a intrat în posesiunea unei părți din patrimoniu se consideră că a acceptat întregul patrimoniu, oriunde s-ar afla și din ce ar consta.

Prin intrarea în posesiune de fapt se înțelege: administrarea, asigurarea, exercitarea folosinței asupra bunurilor succesorale, perceperea chiriei de la locatarii care locuiesc în casa defunctului, achitarea cheltuielilor comunale aferente imobilului din masa succesorală, plata impozitelor și alte acte ce demonstrează intenția moștenitorului de a accepta moștenirea.

Nu se consideră că succesiunea a fost acceptată, dacă moștenitorul a primit depunerea de la instituția financiară în baza dispoziției date de către defunct acestei instituții, iar dispoziția nu a fost făcută pentru cauză de moarte.

De asemenea, nu constituie acte de intrare în posesia de fapt a moștenirii: luarea din patrimoniu a unor obiecte ca amintiri de familie, preluarea de către succesor a hîrtilor de valoare pentru a le proteja de pierdere sau furt, declararea unei căi de atac împotriva hotărîrii judecătorești în care defunctul a fost parte și a fost înlocuit cu succesorii săi în drepturi și alte acte prin care nu se manifestă voința de acceptare a succesiunii.

54. Dacă moștenitorul legal sau testamentar a depus cerere de acceptare a moștenirii în baza art.1516 Cod civil, prezentînd la biroul notarial actele necesare, iar notarul refuză nejustificat eliberarea certificatului de moștenitor, atunci cererea depusă împotriva acțiunilor notarului va fi examinată în ordinea contenciosului administrativ.

În cazul în care succesorul a acceptat în mod tacit moștenirea, intrînd în posesiunea patrimoniului succesoral sau a unei părți al lui, iar biroul notarial refuză să elibereze certificatul de moștenitor din motivul incertitudinii dovezilor prezentate, cererea cu privire la constatarea faptului acceptării moștenirii va fi judecată de către instanță în ordinea procedurii speciale, conform dispozițiilor din Capitolul XXIV al CPC.

În situațiile în care, la examinarea cererilor în ordinea procedurii speciale, apare un litigiu de drept, care ține de competența instanțelor de drept comun, instanța va dispune printr-o încheiere scoaterea cererii de pe rol și va explica părților dreptul lor de a se adresa cu o cerere de chemare în judecată în ordinea procedurii generale.

55. Termenul de 6 luni, prevăzut de art.1517 Cod civil, în care persoana cu vocație succesorală urmează a se pronunța dacă acceptă moștenirea, este un termen de decădere care nu poate fi suspendat, întrerupt sau restabilit. Totodată, termenul de acceptare a moștenirii, potrivit art.1519 Cod civil, poate fi prelungit cu acordul celorlalți succesori care au acceptat moștenirea, iar în cazul în care aceștia refuză să includă moștenitorul în cercul persoanelor ce au acceptat moștenirea, el poate înainta în instanța de judecată o acțiune de prelungire a termenului de acceptare a moștenirii.

Reieșind din sensul art.1519 alin.(1) din Codul civil, termenul de acceptare a succesiunii poate fi prelungit de către instanța de judecată cu cel mult 6 luni de la data cînd au decăzut circumstanțele de imposibilitate de acceptare a succesiunii.

În cazul în care instanța refuză prelungirea termenului de acceptare, moștenirea se transmite succesorilor care au acceptat moștenirea în termen, iar dacă ceilalți moștenitori au renunțat la moștenire, sînt decăzuți din dreptul de a moșteni sau nu sînt alți moștenitori, moștenirea devine vacantă și se transmite statului.

Dacă dreptul de a accepta apare în cazul în care ceilalți moștenitori renunță la moștenire, atunci moștenirea trebuie acceptată în partea rămasă din termenul stabilit pentru acceptare. Dacă această parte este mai mică de 3 luni, ea se prelungește pînă la trei luni (art.1518 Cod civil).

56. Datorită caracterului contradictoriu, acțiunea despre prelungirea termenului de acceptare a moștenirii se examinează în ordinea procedurii de drept comun. Instanța va examina

temeinicia circumstanțelor invocate în motivarea acțiunii. Vor putea constitui circumstanțe temeinice de prelungire a termenului de acceptare a succesiunii: starea de invaliditate a succesorului, îngrijirea unui membru bolnav al familiei, aflarea în străinătate sau în rîndul forțelor armate, tănuirea faptului deschiderii succesiunii de către ceilalți moștenitori etc.

Nu constituie motive temeinice de admitere a acțiunii: necunoașterea dispozițiilor legale incidente, lipsa de timp pentru depunerea cererii, necunoașterea componenței patrimoniului succesoral și alte motive similare.

Instanța de judecată va stabili, dacă moștenirea pentru care se solicită prelungirea termenului nu a fost acceptată de către alți moștenitori sau dacă nu a fost transmisă în patrimoniul statului. În dispozitivul hotărîrii se va indica termenul cu care se prelungește posibilitatea de acceptare a succesiunii, ce nu poate depăși 6 luni. În acest interval, persoana îndreptățită va dispune de dreptul de a se adresa la biroul notarial pentru a accepta moștenirea și a primi certificatul de moștenitor legal sau testamentar.

Dacă moștenirea a fost acceptată de cel puțin încă un moștenitor, instanța va soluționa și litigiul cu privire la recunoașterea dreptului de proprietate și stabilirea cotei-părți ideale, iar la cerere, patrimoniul succesoral se va partaja.

57. În cazul în care moștenirea a fost transmisă altor moștenitori, acțiunea de prelungire a termenului de acceptare a moștenirii se înaintează împotriva primilor.

În situația în care reclamantul este unicul moștenitor și bunurile urmează a fi transmise în proprietatea statului, litigiul se va soluționa prin atragerea statului în calitate de intervenient principal.

Dacă bunurile au fost transmise prin eliberarea certificatului de succesiune vacantă, acțiunea se va îndrepta împotriva statului în calitate de pîrît, reprezentat de organul financiar teritorial.

Dacă bunurile au fost transmise de către notar, conform art.1555 Cod civil, în paza unui custode, acesta va fi citat în calitate de pîrît.

58. Renunțarea la moștenire se admite în termen de 6 luni de la data deschiderii moștenirii.

Dreptul de a renunța la moștenire aparține tuturor moștenitorilor, indiferent că sunt moștenitori legali, inclusiv rezervatari, sau testamentari.

Moștenitorul legal poate renunța în folosul moștenitorilor legali din clasa respectivă sau a moștenitorilor testamentari (art.1526 alin.(2), 1531 Cod civil), pe cînd moștenitorii testamentari și rezervatari pot renunța fără a indica în a cui beneficiu renunță (art.1451 alin.(2), 1512 alin.(1) Cod civil).

În cazul în care moștenitorii testamentari și rezervatari au renunțat la moștenire prin indicarea persoanei în favoarea căreia se renunță, actul de renunțare va fi lovit de nulitate absolută.

Nu se admite renunțarea la moștenire în beneficiul unei persoane private de dreptul la moștenire sau declarată moștenitor nedemn, inclusiv dezmoștenit prin dispoziție testamentară (art.1526 alin.(3) Cod civil).

Moștenitorul care a acceptat moștenirea prin intrarea în posesiunea bunurilor succesoriale, potrivit art.1526 alin.(1) Cod civil, poate renunța la moștenire, iar cel ce a acceptat moștenirea prin depunerea unei cereri la notar nu poate renunța la moștenire (art.1535 Cod civil).

Dacă moștenitorul este declarat incapabil, cu capacitate de exercițiu restrînsă sau limitată în capacitate de exercițiu, renunțarea la moștenire a reprezentantului legal, tutorelui, curatorului se confirmă prin hotărîre judecătorească definitivă (art.1536 alin.(2) Cod civil). În această situație acțiunea poate fi înaintată de către reprezentantul legal, tutore sau curator sau autoritatea tutelară.

Reieșind din caracterul indivizibil al moștenirii, moștenitorul nu poate accepta sau renunța numai la o parte de moștenire sub condiție sau pe un termen anumit. Dacă moștenitorul renunță la o parte din moștenire se consideră că a renunțat la toată moștenirea (art.1527 Cod civil).

Însă, în cazul în care moștenitorul este chemat la moștenire în virtutea mai multor drepturi, atunci el poate, spre exemplu, renunța la moștenirea testamentară și accepta moștenirea legală (art.1528, 1529 Cod civil).

59. Renunțarea la moștenire se face printr-o declarație scrisă care se depune la notar (art.52 din Legea cu privire la notariat). Moștenitorul care a renunțat la moștenire se consideră că nu a fost niciodată moștenitor, vocația sa succesorală fiind retroactiv desființată.

Declarația de renunțare la moștenire este ireversibilă (art.1536 alin.(1) Cod civil). Prin urmare, moștenitorul care a renunțat la moștenire nu poate reveni asupra renunțării.

60. Acceptarea și renunțarea la moștenire pot fi contestate de către ceilalți moștenitori legali sau testamentari, precum și de persoane interesate, cum ar fi creditorii celui ce a lăsat moștenirea, în termen de 3 luni de la data când au aflat despre faptul că pentru aceasta există motive întemeiate (art.1538 Cod civil).

61. În cazul când procedura succesorală s-a deschis în termenul de acceptare a moștenirii, iar unii dintre moștenitori se adresează notarului după expirarea acestui termen, invocând că au acceptat moștenirea în termen prin intrare în posesiune, notarul nu va elibera certificatul de moștenitor nici unuia dintre moștenitori, dacă primii contestă acceptarea moștenirii de către ultimul. În asemenea situație, moștenitorii pot solicita, în ordinea procedurii contencioase, stabilirea faptului acceptării moștenirii prin intrare în posesie, recunoașterea cotei în patrimoniul succesoral și partajarea patrimoniului succesoral în natură.

62. La judecarea cauzei civile privind anularea renunțării la succesiune, se va lua în considerație că actul de renunțare, la fel ca și cel de acceptare a succesiunii, este un act juridic, fiind aplicabile dispozițiile generale privind nulitatea actelor juridice. Instanța de judecată va putea reține ca circumstanțe de anulare a actului de opțiune succesorală: lipsa discernământului, dolul, violența, amenințarea etc.

Odată cu declararea nulității actului de opțiune, se va soluționa și problema declarării nulității totale sau parțiale a certificatului de moștenitor al succesorului în favoarea căruia s-a renunțat prin actul declarat nul.

63. În cazul în care sunt întrunite condițiile prevăzute de art.1515 Cod civil și a expirat termenul de 6 luni de la momentul deschiderii succesiunii, apare dreptul statului de a solicita, prin organul financiar teritorial, eliberarea certificatului de succesiune vacantă. Prin eliberarea certificatului de succesiune vacantă, statul devine proprietar al bunurilor succesoriale, cărora li se va aplica regimul proprietății publice, cu efect retroactiv din momentul deschiderii succesiunii.

După eliberarea certificatului de vacanță succesorală, notarul nu va mai avea dreptul de a elibera un alt certificat, iar persoanele prejudiciate prin emiterea certificatului vor putea să adreseze instanței de judecată o acțiune în anulare totală sau parțială a certificatului de succesiune vacantă.

64. Potrivit art.1543 Cod civil, moștenitorii sunt obligați să înștiințeze creditorii defunctului despre deschiderea moștenirii dacă au cunoștință despre datoriile defunctului.

Moștenitorii acceptați ai moștenirii vor satisface pretențiile creditorilor celui ce a lăsat moștenirea proporțional cotei fiecăruia din activul succesoral, cu excepția situației când defunctul a dispus prin testament achitarea parțială sau totală a datoriilor de către unul dintre moștenitori (art.1542 Cod civil). Atunci când s-a dispus prin testament achitarea parțială a datoriilor de către unul din succesori, restul pasivului succesoral se va repartiza proporțional cotei fiecărui succesor.

Dacă defunctul a avut calitatea de debitor solidar, moștenitorii vor răspunde pentru întreaga datorie, avînd, posterior, dreptul de regres împotriva codebitorului defunctului (art.1540 alin.(2) Cod civil). Moștenitorii satisfac creanțele creditorilor printr-o plată unică, dacă acordul dintre moștenitori și creditorii nu prevede altfel.

65. Se atenționează că termenul de 6 luni de înaintare a pretențiilor către moștenitori începe să curgă din ziua când creditorii au aflat despre deschiderea moștenirii, indiferent de scadența acestor pretenții și nu din data deschiderii moștenirii (art.1544 alin.(1) Cod civil).

În cazul în care creditorul nu știa despre deschiderea moștenirii, pretențiile se înaintează în termen de un an din data începerii curgerii termenului general de înaintare a pretențiilor (art.1544 alin.(2) Cod civil).

Din sensul alin.(3) al art.1544 Cod civil, rezultă că termenul de înaintare a pretențiilor este un termen de decădere, avînd drept consecință, în cazul neexercitării lui, încetarea dreptului, fără posibilitatea de repunere sau de prelungire a acestuia.

În cazul în care pretenția a fost înaintată pînă la scadență, moștenitorul este în drept să amîne executarea pînă atunci, iar dacă la data survenirii scadenței moștenitorul nu execută obligația, atunci creditorul este în drept să ceară executarea în termenul general de prescripție (art.1546 Cod civil).

Reieșind din sensul art.40 Cod de procedură civilă, art.55 (1) lit.c) din Legea cu privire la notariat și art.1544 din Codul civil, creditorul poate înainta pretenția către moștenitorii celui ce a lăsat moștenirea chiar și în cazul în care ei încă n-au acceptat moștenirea.

Pretenția poate fi înaintată nemijlocit moștenitorilor sau prin intermediul notariatului, precum și prin înaintarea unei acțiuni în instanța de judecată de la locul deschiderii moștenirii.

66. Pretențiile privind cheltuielile de întreținere și tratament din timpul ultimei boli a celui decedat, de achitare a salariului, a cheltuielilor de înmormîntare, de pază și administrare a patrimoniului succesoral, precum și cererile terților privind recunoașterea dreptului de proprietate sau de revendicare a bunurilor sunt prescriptibile extinctiv, fiind aplicabil termenul general de prescripție.

Totodată, se atenționează că creanțele privind compensarea cheltuielilor utile efectuate în legătură cu ultima boală a defunctului, a cheltuielilor de înmormîntare, de revendicare a bunurilor succesoriale, de păstrare și gestionare a patrimoniului succesoral, precum și a cheltuielilor de remunerare a executorului testamentar sau a custodelui patrimoniului succesoral se satisfac din contul patrimoniului succesoral în mod prioritar față de celelalte creanțe, inclusiv față de cele garantate prin gaj, pînă la partajarea patrimoniului succesoral (art.1551 Cod civil).

67. În scopul dobîndirii actelor ce confirmă dreptul de proprietate al defunctului asupra unor bunuri sau al revendicării unor bunuri succesoriale, precum și în alte cazuri necesare pentru determinarea patrimoniului succesoral, notarul, la cererea moștenitorului care a acceptat moștenirea, poate emite un certificat de calitate moștenitorului care nu are valoarea unui certificat de moștenitor (art.1558 Cod civil).

Certificatul de calitate de moștenitor poate fi eliberat la data acceptării moștenirii și este valabil pînă la eliberarea certificatului de moștenitor.

Refuzul de a elibera certificatul de calitate de moștenitor poate fi contestat în ordinea contenciosului administrativ.

68. Certificatul de moștenitor se eliberează după finalizarea procedurii succesoriale și expirării termenului de 6 luni de la data deschiderii moștenirii (art.1557 alin.(1) Cod civil).

Certificatul de moștenitor poate fi eliberat pînă la expirarea acestui termen, dacă notarul dispune de probe suficiente că, în afară de persoanele care solicită eliberarea certificatului de moștenitor, nu există alți moștenitori. Notarul, potrivit art.64 alin.(5) din Legea cu privire la notariat, pînă la eliberarea certificatului de moștenitor legal sau testamentar, urmează să stabilească cercul de persoane, care au dreptul la succesiune și la rezerva succesorală, prevenind moștenitorul despre răspunderea ce îi revine pentru tănuirea faptului existenței altor moștenitori.

Prin certificatul de moștenitor se concretizează calitatea de moștenitor legal sau testamentar, componența patrimoniului succesoral, cu indicarea cotelor succesoriale ale fiecărui moștenitor.

69. Componerea și valoarea patrimoniului succesoral se stabilesc în funcție de situația din momentul deschiderii moștenirii.

Patrimoniul succesoral include atît drepturile patrimoniale, activul succesoral, cît și obligațiile patrimoniale (pasivul succesoral), pe care cel ce a lăsat moștenirea le avea la momentul decesului.

În cazul declarării nulității actelor juridice de vânzare-cumpărare, schimb, donație etc., după decesul celui ce a lăsat moștenirea, bunurile restituite se includ în patrimoniul succesoral.

Din patrimoniul succesoral activ fac parte: casele de locuit, apartamentele în cooperativele de locuit și cele privatizate, garajele din cooperativele de garaje, terenurile, mijloacele de transport, obiectele de uz casnic și uz personal ale defunctului și alte bunuri care constituie obiect al proprietății private.

În componența patrimoniului succesoral se include: participațiunea comanditarului în societatea în comandită (art.142 Cod civil), partea socială în societatea cu răspundere limitată (art.152 Cod civil), acțiunile acționarului în societatea pe acțiuni, participațiunea membrului cooperativei (art.177 Cod civil), participațiunea decedatului în capitalul social al societății în nume colectiv (art.133 Cod civil).

Sucesorii membrului societății în nume colectiv pot deveni asociați în condițiile legii, dacă actul de constituire nu prevede altfel.

Dacă membrii societății în nume colectiv nu acceptă succesorii în calitate de asociați, societatea este obligată să le plătească partea din activele nete determinate la data decesului, proporțional părții din capitalul social deținute de asociatul decedat (art.133 Cod civil).

În cazul în care succesorii membrului cooperativei nu pot deveni membri ai cooperativei, lor li se achită valoarea participațiunii (art.177 Cod civil).

Concomitent cu patrimoniul succesoral, se moștenesc:

- dreptul la depunerea cererii și primirea brevetului;
- dreptul la posesie pe viață a terenului;
- alte drepturi patrimoniale prevăzute de lege și rezultate din proprietatea intelectuală.

În componența patrimoniului succesoral nu pot fi incluse bunurile dobândite și deținute cu titlu de proprietate ilicit sau asupra cărora nu a fost stabilit dreptul de proprietate (exemplu: construcția neautorizată).

70. În patrimoniul succesoral nu vor intra cota-parte din bunurile proprietate comună în devălmășie ale soțului supraviețuitor, bunurile proprietate personală ale soțului supraviețuitor, inclusiv bunurile de uz personal (îmbrăcămintea, încălțămintea), cu excepția obiectelor de lux și a bijuteriilor de preț (art.22 Codul familiei). Instanța va aprecia calitatea de bijuterie sau obiect de lux, conform valorii, destinației lor și a obiceiurilor locului.

Sumele depuse în baza unui contract de depozit bancar pe numele deponentului se vor moșteni de către succesorii acestuia în ordine generală, fiind incluse în activul succesoral, dacă nu au fost testate cu titlu de legat.

Nu se includ în patrimoniul succesoral drepturile și obligațiile patrimoniale care poartă caracter personal și care pot aparține doar celui ce a lăsat moștenirea și care încetează la decesul lui (art.1446 Cod civil).

Neincluderea unor bunuri în patrimoniul succesoral și, respectiv, în certificatul de moștenitor poate fi remediată prin solicitarea și emiterea unui certificat suplimentar.

71. Dreptul moștenitorului la moștenire este un drept limitat asupra patrimoniului succesoral, exprimat printr-o cotă-parte care nu este determinată în materialitatea sa, ci doar ideal. Astfel, moștenitorul care a acceptat moștenirea nu poate înstrăina altui moștenitor cu titlu oneros un bun determinat, ci doar drepturile sale successorale (art.675 alin.(2) Cod civil).

În această situație certificatul de moștenitor se va elibera doar cesionarului care, desigur, are calitatea de moștenitor.

72. În cazul în care testatorul a instituit prin legat un drept de abitație sau uz asupra bunurilor imobile testate altui moștenitor, dispoziția testamentară menționată trebuie să fie inclusă în certificatul de moștenitor, iar dreptul de uz sau abitație asupra imobilului urmează a fi înregistrat în registrul bunurilor imobile (art.424 alin.(3) Cod civil).

73. Dacă concubina defunctului sau altă persoană care pretinde că și-a adus contribuția la dobândirea bunurilor ce constituie patrimoniul succesoral a înaintat o acțiune de ieșire din indiviziune împotriva moștenitorilor, notarul nu este în drept să elibereze certificatul de moștenitor.

74. Dat fiind faptul că, după expirarea termenului de 6 luni de la data deschiderii moștenirii, certificatul de moștenitor poate fi eliberat moștenitorului oricând la cererea sa, fără acordul celorlalți moștenitori, termenul de prescripție al acțiunii în anulare a certificatului de moștenitor este de 3 ani de la data când persoana a aflat despre existența acestui certificat.

75. Potrivit art.1560 Cod civil, moștenitorii, prin acord comun, după primirea certificatului de moștenitor, pot partaja patrimoniul succesoral, cu excepția cazurilor când testatorul a stabilit modul de partajare sau a încredințat partajarea patrimoniului succesoral unui executor testamentar.

Acordul privind partajarea moștenirii se întocmește în formă scrisă cu respectarea dispozițiilor generale cu privire la actul juridic (titlul III, cartea I Cod civil).

Împărțirea făcută fără participarea tuturor comoștenitorilor este lovită de nulitate absolută (art.365 Cod civil).

Acordul privind partajarea bunurilor poate fi declarat nul pentru aceleași temeiuri ca și actele juridice.

Dacă partajarea are ca obiect bunuri imobile, atunci înregistrarea în cadastru se efectuează în temeiul acordului întocmit între moștenitorii ce au primit certificate de moștenitor.

Necorespunderea cotelor-părți ideale, indicate în certificatul de moștenitor, cu cotele naturale indicate în acordul de partajare, nu poate constitui temei de refuz în înregistrare a drepturilor asupra imobilului obținut în urma partajării moștenirii.

Refuzul organelor cadastrale poate fi contestat la Agenția Relații Funciare și Cadastru, iar decizia acesteia - în instanța de contencios administrativ (art.31 din Legea cadastrului bunurilor imobile).

Împărțirea terenului agricol și a tehnicii agricole care se află în gospodăria țărănească se efectuează în conformitate cu prevederile art.1565-1567 din Codul civil.

76. Dacă moștenitorul este conceput dar încă nu s-a născut, partajul patrimoniului succesoral se va face doar după nașterea lui și primirea certificatului de moștenitor, ținându-se cont de interesele acestuia.

Partajul efectuat între moștenitori fără a se ține cont de interesele acestuia, pînă sau după nașterea copilului, poate fi contestat în instanța de drept comun de către autoritatea tutelară, părinți, înfietori sau tutore.

Dacă copilul s-a născut mort, partajul se efectuează în conformitate cu dispozițiile generale privind partajarea moștenirii.

77. Moștenitorii pot conveni, prin acord scris, asupra suspendării partajului bunurilor succesoriale pe un termen nedeterminat. În cazul imobilelor, acordul trebuie încheiat în formă autentică și înscris în registrul bunurilor imobile.

Pentru motive temeinice, instanța de judecată poate dispune, la cererea oricărui moștenitor, partajarea succesiunii înainte de data indicată în acord.

78. Dacă moștenitorii nu au reușit să ajungă la o înțelegere privind partajul moștenirii, atunci ei pot înainta o acțiune privind partajarea moștenirii în instanța de judecată de la locul deschiderii succesiunii.

79. La partajarea bunurilor succesoriale, va prevala principiul împărțirii în natură atît a bunurilor mobile, cît și a celor imobile.

Instanța de judecată dispune de dreptul de a partaja bunurile ținînd cont de caracterul bunurilor, de activitatea fiecărui moștenitor și de alte circumstanțe concrete (art.1571 Cod civil).

Prin urmare, dacă comoștenitorul este coproprietar al bunului comun pe cote-părți sau în devălmășie sau s-a folosit exclusiv de acest bun, atunci el dispune de dreptul preferențial de a-i adjuceca bunul în natură.

Instanța la soluționarea litigiului, după cum s-a menționat, poate lua în considerație activitatea fiecărui comoștenitor și alte circumstanțe concrete. Spre exemplu, doi moștenitori au moștenit un autocar. Unul dintre ei este șofer profesionist, iar celălalt nu dispune de permis de conducere. În acest caz, instanța poate adjuceca autocarul primului moștenitor, care este șofer profesionist și deține licență de transportare a pasagerilor.

La cererea moștenitorului care exercită dreptul de preemțiune de a-i transmite bunul în natură, instanța de judecată poate eşalona plata compensației bănești, ținând cont de cuantumul acesteia, pe un termen maxim de 10 ani.

Dacă bunul poate fi partajat în natură, însă moștenitorii nu sînt de acord cu variantele de partajare propuse de specialiști sau în actul de expertiză, atunci partajul poate fi efectuat prin tragere la sorți (art.361 alin.(5) Cod civil).

80. În cazul în care bunul este indivizibil ori nu poate fi partajat în natură și nici unul dintre moștenitori nu are dreptul preferențial de a-l adjudeca, instanța poate dispune:

a) atribuirea întregului bun, în schimbul unei sulțe, în favoarea unui sau a mai multor comoștenitori, la cererea lor;

b) vînzarea bunului în modul stabilit de coproprietari ori, în caz de neînțelegere, la licitație și distribuirea prețului către comoștenitori proporțional cotei-părți a fiecăruia dintre ei (art.361 alin.(1) Cod civil).

81. În acțiunile de partaj, instanțele judecătorești vor calcula taxa de stat ținând cont de valoarea totală a masei succesoriale și va dispune încasarea acesteia de la fiecare moștenitor proporțional cu cota-parte ce-i revine.

Acțiunea privind declararea nulității testamentului este o acțiune cu caracter patrimonial, de aceea taxa de stat se va achita în cuantumurile procentuale prevăzute de art.3 alin.1) din Legea taxei de stat nr.1216-XII din 03.12.1992, republicată la 02.04.2004.

82. Se abrogă Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.21 din 10.06.1998 „Cu privire la examinarea litigiilor în cauzele despre succesiune”, cu modificările introduse prin Hotărîrile Plenului nr.38 din 20.12.1999 și nr.29 din 16.09.2002.